VALDA PUNDURE

RĪGAS PILSĒTAS SANITĀRĀS KOMITEJAS DIBINĀŠANA UN TĀS DARBĪBA 19. GADSIMTĀ

19. gs. Rīgā sākās strauja rūpniecības attīstība, ko īpaši veicināja pilsētas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis un plašie ekonomiskie sakari, kas arī sekmēja Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugumu.

Jau 19. gs. otrajā pusē Rīga kļuva par svarīgu dzelzceļa mezglu, jūras ostu un nozīmīgu rūpniecības centru ar ātri pieaugošu strādnieku skaitu.

Rīgā 19. gs. bieži plosījās holeras epidēmijas, plaši izplatītas bija bakas, dizentērija, izsitumu tīfs, vēdertīfs. Infekcijas slimības un epidēmijas parasti visvairāk skāra strādnieku apdzīvotos kvartālus, kur mitinājās liels iedzīvotāju skaits un sadzīves apstākļi bieži vien bija visai nožēlojami.

Cīņa ar šīm slimībām un epidēmijām nostiprināja sabiedrības apziņā domu par nepieciešamību uzlabot Rīgas pilsētas sanitāro stāvokli. Pamatojoties uz Rīgas pilsētas sešpadsmit ārstu iesniegumu civilajam gubernatoram, 1866. gada 7. martā tika nodibināta pagaidu Centrālā sanitārā komiteja, kas tūlīt pievērsa uzmanību stāvošu ūdeņu likvidēšanai Rīgas pilsētas priekšpilsētās un izvirzīja jautājumu par pilsētas iedzīvotāju apgādi ar labas kvalitātes dzeramo ūdeni. Jau 1866. gada beigās kļuva skaidrs, ka nepieciešams dibināt pastāvīgi darbojošos pilsētas Sanitāro komiteju. To izveidoja 1867. gada 9. augustā, pamatojoties uz valdības rīkojumu, un 26. augustā tā sanāca uz savu pirmo paplašināto sēdi.

Sanitārās komitejas sastāvā bija divi priekšsēdētāji, pilsētas ārsts, divi ārsti un ķīmiķis. Par tās prezidentu kļuva viens no pilsētas maģistrāta locekļiem.

Sanitārās komitejas uzdevumus un pienākumus noteica speciāla instrukcija. Tajā bija teikts, ka Sanitārās komitejas mērķis ir nelabvēlīgu apstākļu un trūkumu atklāšana Rīgas pilsētas sabiedrības veselības aizsardzībā un attiecīgu priekšlikumu un ieteikumu izstrādāšana, lai šos trūkumus novērstu. Instrukcijā bija arī norādīts, ka Sanitārā komiteja ir uzskatāma tikai par padomdevēju institūciju sanitārijas jautājumos. Šā iemesla dēļ Sanitārās komitejas izstrādātie priekšlikumi un ieteikumi ne vienmēr tika īstenoti. Bieži vien tie bija atkarīgi no citu iestāžu un nozaru darbības un lēmumiem, vai arī bija ar tiem saistīti. Lielu uzmanību Sanitārā komiteja veltīja Rīgas pilsētas sistemātiskai attīrīšanai un atūdepošanai. Viens no

pirmajiem priekšlikumiem bija ieteikums aizbērt pilsētas neciešami piesārņotos grāvjus, kā arī veikt dažādus pasākumus, lai uzlabotu pilsētas kanāla sanitāro stāvokli.

Sanitārā komiteja norādīja arī uz nepieciešamību izstrādāt Rīgas pilsētas vispārējās kanalizācijas plānu, kā arī pati ieteica dažus ierosinājumus un piedalījās nepieciešamo priekšdarbu sagatavošanā. 1875. gadā pēc komitejas iniciatīvas tika uzsākts darbs pie notekūdeņu novadīšanas vispārējās programmas projekta izstrādāšanas, un 19. gs. beigās Rīgā uzsāka kanalizācijas ierīkošanu. Tomēr no šā projekta jau pašā sākumā bija izslēgti vairāki pilsētas nomaļu rajoni, kā arī Daugavas kreisā krasta pilsētas daļa.

Atzīstami bija Sanitārās komitejas nopelni ielu, pagalmu, laukumu tīrības un kārtības uzlabošanā, it īpaši nomalēs un priekšpilsētu rajonos, kur stāvoklis bija sevišķi slikts. Tika sagatavoti un 1880. gadā izdoti statūti par pagalmu uzkopšanu un ielu un atklāto laukumu tīrīšanu. Sanitārā komiteja pievērsa uzmanību arī jaunū. visiem pieejamu dziļurbuma aku ierīkošanai priekšpilsētas kvartālos, tādējādi uzlabojot turienes iedzīvotāju apgādi ar dzeramo ūdeni. Pēc komitejas ierosinājuma 1870. gadā un turpmākajos gados tika ierīkotas vairākas šādas akas, tomēr tās nespēja kopumā nodrošināt pilsētas iedzīvotāju apgādi ar labu dzeramo ūdeni.

Rīgas pilsētas Sanitārā komiteja pastāvēja līdz 1879. gadam. Jau 1878. gadā bija izdots rīkojums par jaunas pilsētas Sanitārās komisijas izveidošanu, kurai būtu daudz plašāki uzdevumi un pienākumi, joprojām saglabājot padomdevējas institūcijas funkcijas, pašai nepiedaloties uzdevumu veikšanā. Jaunajai Sanitārajai komisijai tika uzdots jau esošo, kā arī no jauna ierīkoto sanitāro iestāžu tieša pārraudzība. Pienākumu un uzdevumu loks arvien paplašinājās, Sanitārās komisijas locekļiem bija arvien vairāk darba, tāpēc jau pirmajā komisijas pastāvēšanas gadā tika nolemts no 1880. gada pieņemt darbā speciālu ierēdni, kas koordinētu veicamos uzdevumus, nepieciešamības gadījumā pieaicinot citus Sanitārās komisijas locekļus. Sanitārās komisijas sākotnējais sastāvs izmainījās, kad 1883. gadā tika ierosināts palielināt komisijas ārstu skaitu par divām vietām un, sākot no 1885. gada, visiem četriem ārstiem tika uzlikts par pienākumu veikt visus Sanitārās komisijas rīkojumus iedalītajā pilsētas rajonā.

Sanitārās komisijas pienākumos ietilpa arī pārraudzīt un rūpēties par pilsētas dzīvojamo platību sanitārhygiēnisko apstākļu uzlabošanu. It īpaši tas attiecās uz pagaba dzīvokļiem, kas tika iekārtoti pārkāpjot ēku celtniecības likumus, radot potenciālus epidēmiju perēkļus. 1885.–1886. gadā Sanitārās komisijas locekļi veica visu pilsētas rajonu pagaba dzīvokļu apskati un ieguva satraucošus rezultātus. Tika konstatēti dzīvokļi, kuros grīdas, gruntsūdenim tikai nedaudz paceļoties, atradās ūdenī, bija tādi, kur ūdens no ielām iesūcās dzīvoklī, kā arī tādi, kuru logi tikai mazliet pacēlās virs ielas un līdz ar to dzīvokļos bija ļoti maz dienasgaismas. No 122 apsekotajiem dzīvokļiem Sanitārās komisijas locekļi izdalīja tikai 19 dzīvokļus, kuros pēc kārtīga remonta varēja radīt dzīvošanai piemērotus apstākļus,

bet pārējos 103 pagrabu dzīvokļus Sanitārā komisija pieprasīja likvidēt. Rūpēs par dzīvojamo platību sanitārhygiēnisko apstākļu uzlabošanu ietilpa arī jautājums par jaunuzcelto vairākstāvu ēku dzīvokļu izīrēšanas noteikumu izstrādāšanu. Tie paredzēja, ka šādos dzīvokļos drīkstēja ievākties tikai pēc tam, kad Sanitārā komisija bija tos apskatījusi un atzinusi par pietiekami izžuvušiem un sausiem.

Palielinoties iedzīvotāju skaitam Rīgas pilsētā, pieauga arī ar sabiedrības veselības aizsardzību saistīto jautājumu loks, un drīz vien ārstu skaits pilsētas Sanitārajā komisijā izrādījās nepietiekams. 1891. gadā Sanitārā komisija izveidoja īpašu pilsētas sanitārā ārsta posteni, uzticot tam vairāku pilsētas sanitāro iestāžu – dezinfekcijas, baku potēšanas, glābšanas un sekciju kameras (morga) – pārzināšanu, kā arī detalizētu un vispusīgu slēdzienu un ieteikumu izstrādāšanu pilsētas Sanitārajai komisijai. Tā kā Sanitārā dienesta pienākumi arvien turpināja palielināties, 1893. gadā darbam Sanitārajā komisijā tika pieņemti vēl divi ārsti.

Sanitārās komisijas locekļi piedalījās arī pilsētas skolu veselības aizsardzībā un sanitārhygiēnisko jautājumu risināšanā. Komisijas locekļi izstrādāja norādījumus par karantīnas ieviešanu skolās, sagatavoja un iesniedza priekšlikumus par vietas izvēli skolas celtniecībai u.tml.

Tāpat Sanitārā komisija aktīvi līdzdarbojās pilsētas centrālās lopkautuves iekārtošanas programmas izstrādāšanā, sanitāro normatīvu sagatavošanā un lopkautuves celtniecībai piemērotas vietas izvēlē. Šādas oficiālas iestādes atvēršanas nepieciešamību noteica galvenokārt sanitārie apsvērumi, uz ko jau vairākkārt bija norādījuši pilsētas Sanitārā komisija, kurai pēc lopkautuves atvēršanas 1897. gadā, tika uzticēta arī tās pārvaldīšana. 19. gs. beigās Rīgā palielinājās sūdzību skaits par gaisa piesārņošanu ar dūmiem un kaitīgām gāzēm, kā arī apkārtnes piesārņošanu ar notekūdeņiem un cieto vielu atkritumiem. Arī šie jautājumi bija jārisina pilsētas Sanitārajai komisijai, kas ik gadu ieteica dažādus priekšlikumus kaitīgo apstākļu mazināšanai un veica pasākumus to likvidēšanai. Sanitārās komisijas darbība Rīgas pilsētā turpināja paplašināties un, uz jaunā gadsimta sliekšņa, 1900. gadā, tika nodibināta speciāla Veterinārā nodaļa, kurā tika iekļauti arī visi pilsētas Sanitārās komisijas ārsti.

Secinājumi

Nodibinoties pastāvīgai Rīgas pilsētas Sanitārajai komitejai 1867. gadā, tās darbība līdz 19. gs. beigām arvien vairāk paplašinājās, kļuva vispusīgāka un daudzveidīgāka. Tas liecina par Sanitārās komitejas (vēlāk komisijas) nozīmīgumu Rīgas pilsētas iedzīvotāju veselības aizsardzībā un sanitārhygiēnisko apstākļu uzlabošanā.

Literatūra

1. Feodālā Rīga. – Rīga, 1978. – 310.–329. lpp.; 378. lpp.
2. Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. – Rīga, 1970.–III sēj.–172. lpp.

3. Rīga: 1860–1917. – Rīga, 1978. – 16. lpp.; 19.–20. lpp.; 33. lpp.
4. Bericht des permanenten Sanitäts-Comitee der Stadt Riga über seine Wirksamkeit im Jahre 1878. – Riga, 1879. – 4 S.
5. *Carlberg N.* Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900. – Riga, 1901. – S. 49; 54; 60; 102; 114–118; 134–137; 143–144.
6. *Hess N., Bochmann E.* Über öffentliche Gesundheitspflege und die Wirksamkeit des Sanitäts-Comitees in Riga 1866. – Riga, 1867. – S. 22; 36.
7. *Schrenck B.* Beiträge zur Statistik der Stadt Riga und ihrer Verwaltung. – Riga, 1909. – I Band. – 214 S.
8. Статистический сборник Рижского городского управления. – Рига, 1909. – Ч. I. – С. 55–56; 215; 172.
9. *Васильев К.Г., Канев В.В.* Развитие медицинского дела в Прибалтийском крае в XIX веке. – Рига, 1965. – С. 61–62; 71–73; 91–92; 103.

Establishment of the Riga Municipal Sanitary Committee and its Activities in the 19th Century (Summary)

By Valda Pundure

The article reviews the establishment of a permanent Sanitary Committee in Riga in 1867 and its activities throughout the 19th century. A short characterisation of the social economic conditions in the city of Riga during the 19th century is presented. The most widespread infectious diseases and epidemics are mentioned, which caused to improve the sanitary hygienic conditions in Riga. The article points out that the initiators of the creation of a Sanitary committee were 16 Riga municipal doctors; the tasks of the committee were confirmed by a special instruction and the Sanitary committee had only consultative functions. The article reviews the various aspects of the activities of the Sanitary committee (from 1879 – the Sanitary commission) and the ever increasing scope of activities of the Sanitary committee up to the end of the 19th century.

Valda Pundure

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs

Antonijas iela 1, Rīga LV-1360, Latvija

E-mail: museum2@apollo.lv